

ELŻBIETA PRZESMYCKA*

„SERCE” WSPÓŁCZESNEGO MIASTA

"HEART OF THE CITY"

Streszczenie

Współczesne miasto jest czymś innym niż to, które było kiedyś. Dawniej „sercem miasta”, rozumianym jako miejsce, w którym koncentrowało się życie publiczne jego mieszkańców, był rynek. Początkowo dominowała tu głównie funkcja handlowa, zaś w otaczających go ulicach lokowano karczmy, zajazdy i zakłady rzemieślnicze.

Dawne „serce miasta”, rynek i przylegające do niego ulice zaczynają pełnić w dzień funkcję edukacyjną i komercyjną. Dawne kamienice mieszczańskie, w których przyziemie pełniło funkcje handlową, zaś na piętrach mieszkali właściciel i lokatorzy, zamieniane są w obiekty czysto komercyjne, hotelowe bądź obiekty gastronomiczne. Wieczorami dawne „serce miasta” staje się obecnym „sercem miasta” i tak jak to jest w Krakowie – rynek zamienia się na europejską stołówkę, połączoną z wyszynkiem.

Słowa kluczowe: miasto, centrum, przestrzeń publiczna

Abstract

A contemporary city is something different than what it used to be. In the past, the Market Square constituted "the heart of the city", understood as the place where the public life of its inhabitants concentrated. Originally, the commercial function dominated this space, while the surrounding streets housed taverns, inns, and workshops.

The former "heart of the city", the market square and its neighboring streets, now start to serve educational and commercial purposes. Former tenement houses of burgesses, whose ground floors had a commercial function while the upper floors were inhabited by owners and tenants, are now turned into strictly commercial, hotel or eating facilities. In the evening, the former "heart of the city" becomes the present "heart of the city" and, as is the case in Kraków, the Market Square turns into a European canteen combined with a pub.

Keywords: city, center, public space

* Dr hab. inż. arch. Elżbieta Przesmycka, prof. PL, Katedra Architektury, Urbanistyki i Planowania Przestrzennego, Wydział Inżynierii Budowlanej i Sanitarnej, Politechnika Lubelska.

1. Przekształcanie się „serca miast”

Dawnym sercem miasta, tego lokowanego na prawie magdeburskim, był rynek, na którym skupiały się wszystkie formy działalności publicznej. Okalające go pierzeje bądź uliczki przyrynkowe, w zależności od aktualnej wielkości miasta i pełnionych przez niego funkcji gospodarczych, były ośrodkiem życia mieszkańców. W tych miejscach dochodziło do zawierania transakcji handlowych, tutaj można było poprzyglądać się tłumom, spędzić czas na biesiadowaniu z przyjaciółmi i być uczestnikiem ogólnodostępnych rozrywek.

Wraz z rozwojem samorządu miejskiego w rynkach lub w ich pobliżu zaczęto wznosić ratusze, stawiać pręgierze, tak więc rynek oprócz funkcji handlowych zaczął pełnić również funkcje administracyjne i sędownicze.

Późniejszy rozwój miast, a zwłaszcza handlu, spowodował konieczność wyznaczania nowych miejsc targowych. Powstawały nowe rynki, które przejmowały handel towarami uciążliwymi dla otoczenia, ale ten pierwotny rynek, wraz z ratuszem, pozostawał nadal „sercem miasta”. Rozwój miast nie był równomierny. Niektóre miasta ciągle się rozwijały. Inne przeżywały okresy, a nawet wieki upadku, by dopiero pod koniec XX w. się rozwinąć albo wciąż pozostać „małomiasteczkowym” tworem, którego miejskość gdzieś zagubiła się w historii. Przykładem takiego miasteczka może być Łęczna, której dynamiczny rozwój w XVII w. nawet prześcignął Lublin. Było to w tym czasie miasto, w którym koncentrował się handel wołami spędzanymi z Podola i Ukrainy i sprzedawanymi dalej do Królestwa Polskiego. Rozwój miasta wymusiło usytuowanie tu dwóch następnych rynków. Prosperita miasteczka trwała przez pewien okres, ale gdy w końcu starano się odkopać wcześniejsze bruki rynków, musiano zdjąć z nich trzymetrową warstwę gnoju.

W okresie uprzemysłowienia miasta rozrastały się. Zakłady przemysłowe, zwłaszcza te używające ognia, jeszcze w średniowieczu przenoszono poza obręb murów miejskich. Lokowanie nowych zakładów (manufaktur) też najczęściej odbywało się poza murami dawnego miasta.

Miasta rozrastały się, tworząc różne formy, zaś ich kształt determinowany był głównie warunkami naturalnymi, przebiegiem dróg bitych oraz później przebiegiem linii kolejowych. Wokół zakładów przemysłowych wyrastały w szybkim tempie suburbanistyczne osiedla robotnicze, ale wciąż „sercem miasta” był najczęściej dawny rynek.

Często z powodu ograniczonej przestrzeni w obrębie murów powstawały w pobliżu dawnego miasta nowo wyrosłe centra administracyjne skupiające, jak to bywało w większych miastach, obiekty administracji rządowej, wojewódzkiej czy też wojskowej. Tutaj właśnie powstawały pałace namiestników, gubernatorów, komisji rządowych, pierwsze budynki kas pożyczkowych, banków, hoteli itp. W pobliżu lokowano place musztry, stanowiące miejsca rozrywki dla gawiedzi miejskiej i właśnie tutaj przenosiło się „serce miasta”.

2. Okres modernizmu

W okresie modernistycznym miasta rozrastają się, tworząc obszar kilka lub kilkanaście razy większy niż dawne miasto za murami, co rozluźnia dawną zwartą strukturę. Oprócz nowych zakładów przemysłowych powstają odległe osiedla mieszkaniowe, które inicjują potrzebę tworzenia dzielnicowych centrów. Tutaj powstają nowe obiekty mające stanowić ośrodki kultury masowej – wypoczynkowe, usługowe i rozrywkowe. Najczęściej te dzielnice połączone są dobrą – jak na owe czasy – komunikacją masową z centrum i innymi częściami miast. Wznoszone są tu szkoły, kina, miejscowe ośrodki kultury i sportu. W ramach wynaturzonych koncepcji postcorbusierskich wieżowców i bloków w przestrzeni zielonej zaczynają się pojawiać osiedla. Te nowo powstające osiedla mieszkaniowe rozsiane wokół dawnego

„serca miasta” pozbawiają miasto swej istoty, miejskości, która polegała na koncentracji w jednym miejscu różnorodności zabudowy, mieszkańców i funkcji miejskich.

3. XXI wiek

U progu XXI w. miasto europejskie przeżywa istotne zmiany, które wymagają przekształceń w jego strukturze, komunikacji i funkcjach. Istnieje powszechnie potrzeba tworzenia przestrzeni, które przyjmą nowe funkcje, jednocześnie konserwując pamięć i tożsamość miejsca. To rodzi nowe spojrzenie na tkankę miasta, która staje się jakby scenografią do współczesnego życia. Jednocześnie architektura nie może być zredukowana do dekoracji ani przejściowych wydarzeń. Obecnie użytkownikami centrum dużego miasta są najczęściej ludzie, którzy w tym centrum nie mieszkają, a nawet nie mieszkają w danym mieście. Kształtując współczesne „serce miasta” należy zachować równowagę między różnymi funkcjami i zależnościami. Dziś w większości miast mamy do czynienia z wielokulturowością odbieraną jako dialog między różną identyfikacją kulturową, tworzącą esencję tożsamości europejskiej. Nowy sens turystyce masowej nadaje dziś wartość dziedzictwa kraju o wizerunku pozytywnym, ale mniej silna niż wyraz globalny.

Miasta europejskie ze swoimi mocnymi tradycjami architektonicznymi i urbanistycznymi tworzą strategie urbanistyczne, które polegają dzisiaj na kreowaniu atmosfery i dobrej jakości przestrzeni publicznej, bardziej niż na budowie spektakularnych izolowanych obiektów znanych architektów. Poprawa jakości przestrzeni publicznych poprawia obraz miasta. Przestrzenie publiczne mogą kreować miasto ożywione, demokratyczne i bezpieczne. Miasto jest jednocześnie szeroko odbierane i może być wykorzystywane przez każdego. Wiele miast europejskich potrafi znakomicie wykorzystać i poprawić swoje przestrzenie publiczne w procesie strategii rekonstrukcji urbanistycznej. Świadczą o tym sukcesy takich miast, jak Barcelona, Lyon, Kopenhaga, które raczej poprawiają swoją domenę publiczną niż kreują budowę spektakularnych pomników. Poprawa jakości przestrzeni publicznej jest dużo bardziej pożądana dla miasta, jego mieszkańców i turystów niż pojedyncze architektoniczne działania [1].

Współczesne miasta europejskie „produkują” nie tylko współczesne centra urbanistyczne, ale także centra na peryferiach. Te transformacje można zilustrować poprzez tzw. *globurbs* [2]. Dzisiaj najważniejszym problemem, przy kreacji współczesnych przestrzeni centrów miast jest, jak „upilnować” sens identyfikacji historycznej miasta w momencie adaptacji do współczesnej roli i współczesnego świata.

Co my dziś rozumiemy przez miasto nowoczesne? Miasto nowoczesne to ekonomia, kultura, polityka, religie. 62,5% populacji miejskiej mieszka w miastach mających mniej niż milion mieszkańców. Te średnie miasta odgrywają znaczącą rolę w urbanizacji europejskiej. W ostatnich latach obserwuje się rywalizację miast w podniesieniu swej atrakcyjności dla mieszkańców, turystów i inwestorów. Każde miasto usiłuje wymyślić swoją ikonę, coś unikatowego, co przyciągnie z zewnątrz nowych ludzi zainteresowanych miastem. Dla mieszkańców także przygotowuje się atrakcje, budując najczęściej na obrzeżach centra handlowo-rozrywkowe. Historyczne centra z racji nagromadzonych tu znaczących obiektów architektonicznych (muzea, instytucje kultury) są jakby rezerwowane dla przybyszów, turystów i inwestorów, którzy upatrują w lokowaniu finansów w najdroższych najczęściej nieruchomościach przyszłe swe dochody.

4. „Serce miasta” dziś

Można dziś mówić o dwóch typach centrów miejskich. Historycznego „serca” – przeznaczonego dla turystów, którego właścicielem staje się kapitał globalny, i „serca” lokalnych – na suburbiach, także o kapitale najczęściej zewnętrznym, ale przeznaczonych dla właściwych mieszkańców. Funkcje tych

dwóch różnych „serc” miejskich różnią się zasadniczo. Te zlokalizowane w historycznych dzielnicach o dużym potencjale kulturowym przyciągają wymagających wykształconych turystów lub bogatych inwestorów, zaś „serca” związane z prostą rozrywką i powszednim handlem innych i mniej wymagających mieszkańców.

„Serce miasta” to dawne stare miasta wzbogacone o najnowocześniejsze zdobycze technologii komunikacji, ułatwiające korzystanie z dóbr kultury, aranżowane przestrzenie publiczne, pozwalające na coraz bardziej atrakcyjne spędzanie wolnego czasu. „Serca” podmiejskie mają na celu sprawniejsze dokonanie zakupów i zapewnienie taniej rozrywki nieobciążającej intelektualnie. Powstaje dzięki temu nowy podział społeczeństwa konsumpcyjnego na konsumentów dóbr materialnych i niematerialnych. Ci ostatni to głównie turyści.

W małych miastach „sercem” pozostaje historyczna przestrzeń rynków. Tu radykalnych zmian nie zauważymy, z wyjątkiem zmian form handlu i wypoczynku mieszkańców. Duże miasta tworzą dziś sieć turystycznych atrakcji opartych na walorach historycznych zasobów i kulturowych walorach dziedzictwa architektonicznego [3].

Bywa i tak, że powstają nowe „serca” na bazie dawnej nieatrakcyjnej industrialnej zabudowy. Tak dzieje się w miastach potrafiących znaleźć odpowiednią funkcję dla poprzemysłowych obiektów, które mogą stać się swoistą postindustrialną atrakcją.

5. Podsumowanie

Z jednej strony, miasta inwestują w utrzymywanie w dobrej kondycji własnego „serca”, ale nie zawsze jest to już to samo historyczne centrum. Czasem jest to sztuczny twór turystyczny, gdzie konsumpcja jest najważniejszą formą rozrywki. Linia przekroczenia właściwych proporcji między globalną konsumpcją a utrzymaniem wartości tożsamości miejsca staje się często niezauważalna. Stąd postępujące wyrównywanie potrzeb i ich zaspokajanie niemal identyczne niezależnie od kraju, podobne dla całej Europy. Globalizacja ze względu na łatwość komunikacji powoduje zacieranie się różnic między głównymi przestrzeniami miast. Tylko układ urbanistyczny, forma zabudowy architektonicznej jako scenografia do współczesnego modelu spędzania czasu różni się. „Serce” przeciętnego, dużego miasta europejskiego musi spełniać przeciętne europejskie wymagania. Muzea, wystawy, teatry, restauracje i kawiarnie zaczynają mieć wszędzie taki sam globalny standard i wygląd.

1. Transformation of the heart of the city

The former "heart of a city" founded under Magdeburg Law was the Market Square, in which all sorts of public activity concentrated. The frontages or streets surrounding it, depending on the current size and commercial status of the city, provided the center for social life. That was the place where transactions were made, where one could gape at the crowds, spend time feasting with friends, or enjoy the available forms of entertainment. Along with the development of municipal self-government, market squares started to house Town Halls and whipping posts, and so, besides its commercial role, the Market Square began to serve administrative and judicial purposes.

The later development of towns, and especially commerce, caused the necessity to designate new marketplaces. New market squares were established, which dealt in bothersome goods, but the original Market Square, together with the Town Hall, remained "the heart of the city". The growth of towns was

uneven. While some towns continued to grow, others went through periods or even centuries of decline only to develop by the end of the 20th century or still remain "small-town" creations whose municipal status was lost somewhere in history. An example of such a town is Łęczna, whose dynamic development in the 17th century surpassed even Lublin's. It was a town where ox trade concentrated, leading from Podolia and the Ukraine further to the Kingdom of Poland. The town's growth made it necessary to situate two more Market Squares. The town's prosperity lasted for some time, but when the inhabitants finally decided to uncover the previous cobbling of the Squares, it was necessary to remove a three-meter layer of manure.

In the period of industrialization, cities grew. Industrial plants, especially those using fire, were moved outside city walls already in the Middle Ages. New plants (factories) were also located outside the walls of the former city.

Cities grew taking various forms, and their shape was mainly determined by natural conditions as well as the location of main hard routes and, later, railroads. Suburban working-class housing estates quickly grew around industrial plants, but the old Market Square usually still remained "the heart of the city".

Often due to the scarcity of space inside city walls, new administrative centers (in larger cities) concentrating buildings of government, regional, or military administration sprang up near the former city. That was the area where the palaces of viceroys, governors, government commissions, first buildings of mutual assistance funds, banks, hotels, etc., were erected. Military drill grounds were located nearby, which provided amusement for common townsmen, and "the heart of the city" moved there.

2. The period of modernism

In the modernist period, cities grew to form areas several or even a dozen times larger than the former city, outside the walls, which loosened the old, tight structure of the city. Besides new factories, remote housing estates were established, which generated the need to form neighborhood centers. It was here that new buildings designed as centers for mass culture, recreation, services, and entertainment were created. Usually, those quarters had good communications with city centers and other parts of cities. Schools, cinemas, local cultural and sports centers were erected here. As part of the degenerate post-Corbusier conceptions of tower blocks and blocks of flats located in the green space, housing estates started to appear. Those newly created housing estates scattered around the old "heart of the city", deprived the city of its essence – its cityhood, which consisted in concentrating in one place a variety of buildings, inhabitants and municipal functions.

3. The 21st century

At the turn of the 21st century, the European city is going through significant changes which require modifications in its structure, communication, and functions. There commonly exists a need for creating spaces which will adopt new functions, at the same time preserving the memory and identity of a place. This gives rise to a new perspective on the town tissue, which becomes a sort of scenery for contemporary life. Simultaneously, architecture cannot be reduced to decoration or passing events. At present, the users of the center of a big city are people who do not live in this center or the city itself. In shaping the contemporary "heart of the city", a balance has to be kept between its various functions and relationships. Today, in most cities we deal with multiculturalism perceived as a dialogue between different cultural identifications, which forms the essence of European identity. Mass tourism today is given a new sense by the value of national heritage with a positive image, which is, however, less strong than its global image.

European cities with their strong architectural and planning traditions, create urban planning strategies which consist more in creating atmosphere and good quality public space than in building spectacular, isolated buildings designed by well-known architects. An improved quality of public spaces improves the image of the entire city. Public spaces can create a city that is lively, democratic, and safe. The city is, at the same time, broadly received and can be used by everyone. Many European cities can use and improve their public spaces in the process of urban reconstruction. The successful examples of such cities are Barcelona, Lyon, and Copenhagen, which have improved their public domain rather than created spectacular monuments. The improvement of the quality of public space is much more desirable from the point of view of the city, its dwellers, and tourists than single architectural actions [1].

Modern European cities "produce" not only modern urban centers, but also centers in the suburbs. These transformations can be illustrated by the so-called "globurbs" [2]. Today, the essential problem in creating modern spaces of city centers is how to "protect" the sense of historical identification of a city during the adaptation to the modern role and the modern world.

What is understood by a modern city today? A modern city is economy, culture, politics, and religions. 62,5% of urban population lives in cities which have fewer than one million inhabitants. These medium-sized cities play an important role in European urbanization. In the recent years, one can observe rivalry between cities in the field of increasing their attraction for inhabitants, tourists and investors. Every city tries to invent its icon, something unique which will attract new people interested in it. Attractions are also prepared for the inhabitants, most often in the form of shopping and entertainment centers built in the outskirts. Historical centers, on account of the accumulation of important architectural complexes, museums, and cultural institutions are somewhat reserved for visitors, tourists and investors, who seek their future profit in investing their capital usually in the most expensive real estate.

4. "The heart of the city" today

Thus today one can speak of two types of city centers: the historical "heart" intended for tourists and owned by global capital, and local "hearts", located in suburbia and usually also funded by foreign capital, but intended for proper inhabitants. The functions of these two city "hearts" differ significantly. Those located in historical districts of large cultural potential attract educated, demanding tourists or rich investors while the hearts associated with simple entertainment and common trade attract other, less demanding users.

"The heart of the city" is the former old town, supplemented with latest inventions in the field of communication technologies, facilitating the access to cultural achievements, full of arranged public spaces, and allowing to spend one's free time in an attractive manner. The aim of suburban hearts is to facilitate shopping and provide cheap and light entertainment. This is paralleled by a new division of consumer society into consumers of material and nonmaterial goods. The latter are mainly tourists.

In small towns, the historic space of market places remains "the heart" of those towns. No dramatic changes can be observed here apart from changes in the forms of trade and recreation of the inhabitants. Big cities today form a network of tourist attractions based on the value of historical resources and the cultural value of their architectural heritage [3].

Sometimes new city centers are also created in formerly unattractive industrial developments. This happens in cities which are able to find an appropriate function for post-industrial buildings, turning them into a kind of post-industrial attraction.

5. Conclusions

On the one hand, cities invest in keeping their centers in good condition, although these are not always historical centers. Sometimes "the heart of the city" is an artificial tourist creation where consumption is the most important form of entertainment. The line where the proper proportions between global consumption and upkeeping the identity of a place are crossed is very often imperceptible. Hence the growing leveling of needs and the ways of fulfilling them across the different countries of Europe. Globalization, because of the ease of communication, blurs the differences between the main city spaces. It is only the urban layout, the form of architectural development as a scenery for the contemporary model of spending time that differs. "The heart" of an average big European city has to meet the average European requirements. Museums, exhibitions, theatres, restaurants and coffee-house everywhere start to have the same global standard and appearance.

Bibliografia – Bibliography

- [1] King A.D., *Spaces of Global Cultures, Architecture Urbanism, Identity*, London–New York, Routledge 2004.
- [2] Hopkins A.G., *Globalisation in World History*, Pimlico, London 2002.
- [3] Bellet C., Llop J.M., *Miradas a otros espacios urbanos: las ciudades intermedias*, Geo Critica/Scripta Nova, Revista electronica de geografia y ciencias sociales, Barcelona, University of Barcelona, 15 May 2004, Vol. VIII, No 165.

